

GEGEVENS

Eikenhout
36.8 x 22.6 x 8.6
1ste helft 19de eeuw

SCHOOLTAS

BEGIJNHOFMUSEUM

Een houten schooltas in de vorm van een kistje! En voorzien van een draagoor en een schuifdeksel. Opmerkelijk dat dit attribuut ooit in gebruik is geweest door schoolgaande kinderen. Binnenin is zo'n houten schooltas soms verdeeld in twee compartimenten: in het kleinste deel werden pennen en griffels opgeborgen, in het grotere ander schoolgerei. Zulke houten kistjes of tassen zijn tot in de 19de eeuw benut door leerlingen, ook als een klein schrijftafeltje wanneer er niet genoeg banken waren. Klassen waren vroeger vaak overbevolkt met leerlingen, normen voor een maximaal aantal kinderen kende men niet. In de loop van de 19de eeuw zijn de houten schooltassen vervangen door lederen exemplaren. Daar waren uiteraard de nodige franken mee gemoeid, geld waar niet iedere ouder over beschikte.

Begijnen hebben in het verleden een belangrijke rol gespeeld in het onderwijs, ook in het begijnhof in Turnhout. De begijnen-schoolhoudsters verdienden geld door les te geven en door het bieden van kost en inwoning aan internen. Ze konden zo in het eigen levensonderhoud voorzien. Toch is ook bekend dat rijke begijnen zich gratis ontfermden over arme meisjes.

De begijnhoven in Vlaanderen dateren uit de latere middeleeuwen, een tijd waarin slechts weinig mensen kunnen lezen of schrijven. Klerikale instellingen zijn de plaatsen waar kennis wordt vergaard, op abdijscholen wordt 'klassikaal' onderwijs gegeven. Als steden beginnen te groeien, neemt de behoefte aan opgeleide mensen toe en zo ontstaan private scholen naast parochie- en kapittelscholen.

Het is in deze vroege periode niet zo dat iedereen die naar een school gaat ook leert schrijven, het belangrijkste is dat men leert lezen! Kinderen leren om een pen te maken uit een ganzenveer. De inkt droogt niet altijd vlug en daarom strooit men zand over de geschreven tekst. In het Begijnhofmuseum is zo'n schrijfset met inktpot aanwezig: een vaatje en deksel met gaatjes voor het zand. Hier komt de uitdrukking 'zand erover' vandaan! In een koker wordt de ganzenveer bewaard.

In de 16de eeuw wonen in het begijnhof ook enkele internen. Met toestemming van Maria van Hongarije start in 1550 apart meisjesonderwijs door begijnen. In deze vroege periode is er dus onderwijs in de stad bij private instellingen (meestal katholieke) en door particulieren. De vakken zijn lezen, schrijven, naaien en spellewerk (kantklossen). Volgens de statuten van het hof mogen begijnen kinderen tussen de 5 en 16 jaar bij hen laten wonen, of overdag laten verblijven voor het onderwijs. De grootjuffrouw en pastoor moeten wel toestemming geven voor het lesgeven.

In het begin van de 18de eeuw zijn er al meerdere schooltjes in het hof en het aantal internen ligt hoog: zelfs meer dan 100! Er zijn ook aanwijzingen dat er jongens onderwijs volgen. De schooltjes zijn bovendien toegankelijk voor betalende en niet-betalende leerlingen. De Franse tijd is een zware periode voor het klerikale lesgeven. In 1797 wordt de toelating van het bloeiende onderwijs door begijnen opgeheven. Na de Franse bezetting heropenen begijnen de private scholen, volgens aanwijzingen al in 1802. Op een vergadering van het schepencollege in 1821 wordt nadrukkelijk gezegd dat er twee 'kleinscholen' op het begijnhof zijn waar uitmuntend onderwijs geboden wordt. In een verslag staat overigens wel dat de kamer waar lesgegeven wordt zeer klein is, met zelfs 20 tot 30 leerlingen.

Naast Vlaams en Frans, lezen en schrijven, behoort ook handwerk tot het onderwijs in de meisjesscholen. Het Begijnhofmuseum toont nog steeds een merklap. Het merken van linnengoed helpt om het wasgoed op de bleekweide te herkennen. Behalve een arme meisjesschool (zo genoemd in de volksmond) met ca. 50 leerlingen is er ook een school voor bemiddelde ouders en daar komen 112 leerlingen op af.

Het begijnhof biedt dus uiteenlopende onderwijsvarianten. Ongeveer 20% van alle leerlingen in Turnhout volgt er les in die tijd, soms meer dan 160 kinderen! Ons beeld van het begijnhof als een rustige plek moet dan ook worden bijgesteld. Het museum toont een klepper die gebruikt werd om de gewenste discipline te bekomen: twee blokjes verbonden door een scharnier. Door ze hard dicht te klappen ontstaat een knal.

De uiteindelijke neergang van het onderwijs in het hof heeft verschillende oorzaken: het aantal begijnen daalt aanmerkelijk (in 1693: 361 begijnen, in 1909: 34). De eisen voor het onderwijzend personeel worden drastisch verhoogd en de lokalen en didactische hulpmiddelen van begijnen schieten tekort. In 1884 zijn nogal wat scholen overgenomen door de steden. Bijna alle privéscholen verdwijnen, waaronder die in het begijnhof. Aan een eeuwenlange traditie komt een einde...

Tekst: Peter Hofland (met dank aan Jef Florizoone)
Foto: Bram Luyts

INVENTARIS

- Begijnhofmuseum, Begijnhof 56, B-2300 Turnhout
Inventarisnummer: B0332

Musea Turnhout • Druivenstraat 18 • B-2300 Turnhout
Tel: +32 14 44 33 98 • www.turnhout.be/musea

Het object van de maand is een initiatief van Musea Turnhout. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze websites.

TURNHOUT

v.u.: Paul Van Miert, Campus Blairon 200, B-2300 Turnhout

 Vlaanderen
verbeelding werkt

 ERKEND
MUSEUM

 TURNHOUT
BEGIJNHOF
MUSEUM